ભાવનગર—શ્રી 'આનંદ' પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં શા. ગુલાબચંદ લલ્લુભાઇએ છાપ્યું.

[illegible].' આ [illegible] પણ [illegible] કરે. [illegible] અને વિચાર કરી કે— [illegible] છે. [illegible] વિચાર છે ?' એ પ્રમાણે [illegible] કરીને તે પોતાના [illegible] અને [illegible] રીતે તે [illegible] કરી કે—

'જે [illegible] પ્રતિજ્ઞા કરી તેને [illegible], જે [illegible] તેને [illegible] અને [illegible] કરી, તેને તે [illegible] પણ [illegible].' [illegible] એ [illegible] અને [illegible] એ [illegible] જાહેર કરી દીધું. એ રીતે [illegible] (અંક) [illegible] તેમનું [illegible] કરાવી. તેમાં [illegible] કંઈ [illegible] થયું. તેમને [illegible] પણ [illegible] આપી. [illegible] પણ [illegible] કરાવ્યું. [illegible] લોકોને [illegible] થયું.

એકદા રાજા [illegible] હતા, [illegible] આવ્યો. [illegible] મુનિને [illegible] તેને [illegible] પૂછ્યું કે— એક [illegible] અને પુત્ર [illegible] માટે [illegible] છે [illegible] તેથી 'મારી જે [illegible] છે, [illegible] રીતે [illegible] ! તેથી મારે પણ [illegible] ઉચિત છે.'

એ પ્રમાણે સાંભળીને કુમારપાળ રાજાએ તે ઋષિને આશ્વાસન આપતાં કહ્યું કે— હે [illegible] ! તું [illegible] ન કર. [illegible]

નહિ લે, તારી જીંદગી તું ધર્મકરણી કરીને સુખપૂર્વક વ્યતિત કર. એમ કહી સ્વસ્થાનપર આવીને રાજાએ વિચાર કર્યો કે–' રાજ્યના આવા ખાતાકી નિયમથી પ્રજા કેટલી બધી દુઃખી થાય છે ?' રાજાનું અંતઃકરણ તે વખતે દયાથી ભરાઈ આવ્યું. પ્રજાનો ત્રાસ સહન ન કરી શકવાથી તેણે તરતજ અધિકારીઓને બોલાવીને કહ્યું કે–' સંતતિરહિત મનુષ્યના મૃત્યુ પછી તની મિલ્કત રાજા લઇ લે છે.' એ નિયમ બહુ જ ભયંકર છે. આથી પ્રજા બહુજ પીડાય છે. માટે એ નિયમ બંધ કરો, મારા રાજ્યની ઉપજમાં બે ચાર લાખનો શું પણ બે ચાર કોડ રૂપીયાનો ઘટાડો કાં નથી આવતો ?' રાજાના આ હુકમથી અધિકારીઓએ તુરતજ સમસ્ત રાજ્યમાં એ હકીકત જાહેર કરી તેથી પ્રજાના હર્ષનો પાર ન રહ્યો. આ ઉપરાંત તેણે જકાત વિગેરેનો બોજો પણ બહુજ ઓછો કરી નાખ્યો. તેથી પ્રજા અત્યંત સુખી થઇ હતી. પોતાની પ્રજાને સુખમાં કલ્લોલ કરતી જોઇને શ્રી કુમારપાલ મહારાજા અતિશય પ્રસન્ન રહેતો અને તેમ કરવામાં તે પોતાની મુખ્ય ફરજ સમજતા હતો.

ધાર્મિક જીવન.

અત્યાર સુધી કુમારપાલ રાજાના વ્યાવહારિક જીવનનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો. હવે તેમના ધાર્મિક જીવનની કંઇક રૂપરેખા બતાવ્યા બાદ આ પ્રસ્તાવનાની સમાપ્તિ કરીશું.

નૈતિક અને સામાજિક વિષયમાં જેમ કુમારપાલ ગુણવાન આદર્શ રૂપ હતા, તેમ ધાર્મિક જીવનમાં પણ તે એક ઉત્કૃષ્ટ આદર્શ રૂપ હતા. તે ધર્મમાં, જિનભક્તિ અને જ્ઞાનવાન હતા. શ્રીમાન્ હેમચંદ્રસૂરિ જ્યારથી તેમને સમાગમ થયો, ત્યારથી તેમની અંતિમ ધર્મ માં વિશેષ લીન થતા ચાલી. તેઓ નિરંતર તેમની પાસે ધર્મોપદેશ સાંભળતા અને તેથી દિનપ્રતિદિન જૈનધર્મ પ્રત્યે તેમની શ્રદ્ધા દૃઢ થતી ચાલી. જ્યારે

ઉપર ગુસ્સો ચઢ્યો. એટલે તેણે સામંતસિંહને મારી નાખ્યો અને પોતે રાજ્યગાદીપર બેસી ગયો. તેણે ૫૫ વર્ષ સુધી અણહિલપુર પાટણનું રાજ્ય કર્યું.

તેના પછી ચામુંડ રાજાએ ૧૩ વર્ષ સુધી રાજ્ય કર્યું.

ચામુંડ રાજા પછી તેનો પુત્ર વલ્લભરાજ રાજા થયો તેણે માત્ર છ માસ રાજ્ય કર્યું.

વલ્લભરાજ પછી તેનો નાનો ભાઇ દુર્લભરાજ રાજા થયો. તેણે ૧૧ વર્ષ અને છ માસ રાજ્ય ચલાવ્યું. પછી વૈરાગ્ય આવતાં પોતાના મંત્રી ભીમદેવને રાજ્ય સુપ્રત કરીને પોતે તીર્થયાત્રા કરવા ચાલી નીકળ્યો. તે ફરતો ફરતો જ્યારે માલવામાં આવ્યો, ત્યારે મુંજ રાજાએ તેને કહ્યું કે—' તમે મારી સાથે લડાઇ કરો અથવા તો રાજચિહ્ન તજી દો ' દુર્લભરાજ વૈરાગ્યવાન્ હતો. તેથી તેણે વિચાર કર્યો કે— ' લડાઇ કરવાથી ધર્મમાં અંતરાય પડશે. માટે રાજચિહ્નની મારે કાંઇ જરૂર નથી. ' એમ વિચારીને તેણે રાજચિહ્ન મૂકીને યોગીનો વેષ ધારણ કરી લીધો.

આ સમાચાર ભીમદેવના સાંભળવામાં આવતાં બહુજ માઠું લાગ્યું. ગુજરાત અને માલવાની રાજધાનીમાં કલેશનું આ પ્રથમ કારણ ઉપસ્થિત થયું. ભીમદેવની બકુલદેવી અને ઉદયમતિ નામે બે રાણીઓ હતી. બકુલદેવીથી ક્ષેમરાજ અને ઉદયમતીથી કર્ણદેવ પુત્ર થયો. ભીમદેવે પ્રથમ

અંધકારમાં સૂર્ય સમાન થવાવાલા એ મહાત્મા મુનિ કાશ્મીર દેશમાં આવશે, તો એમને ઘણા વિઘ્નો ઉપસ્થિત થશે. માટે હું એવું કરૂં કે એ મુનિના કાર્યની સિદ્ધિ પણ થઈ જાય અને પરિશ્રમ પણ વેઠવો ન પડે.' એમ ધારી સરસ્વતી દેવી પોતે હેમચંદ્ર મુનિની પાસે આવી. તે વખતે મુનિને જ્ઞાન-ધ્યાનમાં લીન જોઈને દેવી બહુજ પ્રસન્ન થઈ અને મુનિને આમ્નાય સહિત ઘણા વિદ્યામંત્ર આપીને અદૃશ્ય થઈ.

પછી 'દેશાટન કુશલતાનું કારણ છે' એમ સમજી ગુ મહારાજની આજ્ઞાથી શ્રી હેમચંદ્ર મુનિ, શ્રી દેવેંદ્રસૂરિ અને મલયગિરિસૂરિને સાથે લઈને ગૌડદેશ તરફ વિહાર કરી ગયા જતાં જતાં ખિલ્લુર ગામમાં તેમને કોઈ વૃદ્ધ મુનિ મળ્યા. તે વૃદ્ધ મુનિ કંઈક વ્યાધિગ્રસ્ત હતા. એટલે એ ત્રણે મુનિઓએ તે વૃદ્ધ મહાત્માની ખુબ વૈયાવચ્ચ કરી અને પછી પૂછ્યું કે— 'મહારાજ! આપ ક્યાં પધારવાનો ઈરાદો રાખો છો?' વૃદ્ધ મુનિએ કહ્યું કે—'ગિરનાર તીર્થની યાત્રા કરવા મારો વિચાર છે. એટલે હેમચંદ્ર મુનિએ ગામના શ્રીસંઘને બોલાવીને કહ્યુ કે—'આ વૃદ્ધ મુનિજીને સુખપૂર્વક ગિરનાર પહોંચાડવાની સગવડ કરવામાં આવે તો સારૂં.' શ્રીસંઘે બહુજ હર્ષથી એ વાતનો સ્વીકાર કર્યો. પછી રાત્રે પ્રતિક્રમણાદિ ક્રિયા કરીને તે સુઈ ગયા.

હવે પ્રભાતકાલ થતાં હેમચંદ્ર આદિ ત્રણે મુનિઓએ

શકે છે. માટે બધા ધર્મોનો પરિચય કરી તેમાંથી સત્યધર્મનો સ્વીકાર કરો. ’

એ પ્રમાણે તાત્વિક ઉપદેશ સાંભળતા રાજા અને રાજ-સભા બહુજ પ્રસન્ન થઈ અને બધા કહેવા લાગ્યા કે—‘ ધન્ય છે આપને ! અને ધન્ય છે આપના જ્ઞાનને ! પછી રાજાએ એકવાર પ્રશ્ન કર્યો કે—‘ કયા કયા આચરણ કરવાથી ધર્મ હોઈ શકે ? ’ ત્યારે ગુરૂ મહારાજ બોલ્યા કે—

“ पात्रे दानं गुरुषु विनय सर्वसत्त्वानुकम्पा,
न्याय्या वृत्तिः परहितविधावादरः सर्वकालम् ।
कार्यो न श्रीमदपरिचयः संगतिः सत्सु सम्यग् ।
राजन् ! सेव्यो विशदमतिना त्वेष सामान्यधर्मः ॥१॥

અર્થ:—હે રાજન્ ! સુપાત્રને દાન આપવું, સદ્ગુરૂનો વિનય કરવો, સર્વ જીવોપર કરૂણા ધારણ કરવી, ન્યાયવૃત્તિ રાખવી, પરહિત કરવામાં સદા આદર રાખવો, લક્ષ્મીનો મદ ન કરવો, સત્પુરૂષોની સંગત કરવી—એ સામાન્ય ધર્મ મતિ-માન્ મનુષ્યને આદરવા લાયક છે. ’

એકદા જયસિંહરાજાના આગ્રહથી શ્રી હેમચંદ્રસૂરિ પાટણમાં ચાતુર્માસ રહ્યા. તે વખતે વ્યાખ્યાનમાં તેમણે નેમિ-નાથ સ્વામીનું જીવન ચરિત્ર વાંચવું શરૂ કર્યું. તેમાં એવો અધિકાર આવ્યો કે—‘ પાંચ પાંડવો, જૈન દીક્ષા પાળીને

ગાળ્યું છે. મહાભારતમા હિમાલય ગમનનું વર્ણન છે. હવે વ્યાસકૃત મહાભારતમાં તેજ પાંડવોનું વર્ણન છે કે બીજાઓનું, તે [illegible] કોણ જાણે ?'

[illegible]—' મહારાજ ! પાંડવો પૂર્વકાલમાં ઘણા થયા [illegible] કે શું ?'

[illegible] રાજન્ ! સાંભળો. મહાભારતમા એવું [illegible] પરિવારને કહ્યું કે— [illegible] કોઇનો [illegible] ધ્યાનમા રાખી [illegible] હિમાલયપર્વત પર [illegible] ત્યાં એવી દિવ્ય [illegible]

રાખીને બચાવ્યો. પછી કુમારપાલે સજ્જનને કહ્યું- મારાપર પૂર્ણ ઉપકાર કર્યો છે. રાજા સિદ્ધરાજ હ મારી સાથે વેર રાખે છે. માટે તમે મારા પરિવારને અવંતીનગરીમાં જાઓ અને હું વોસીરી બ્રાહ્મણને લઇને પરદેશ જાઉં છું.' સજ્જને કુમારપાલની આ મ કબુલ રાખી. એટલે પોતાના પરિવારને તેણે અવંતી વિદાય કર્યો અને પોતે તે બ્રાહ્મણને સાથે લઇને કોઈ ન રફ નીકળી પડયો. તે થોડા વખતમાં ખંભાત આવી પહો ત્યાં નગરની બહાર શ્રીહેમચંદ્રજી જૈનાચાર્ય તેને મળ કુમારપાલને પોતાના ઉપાશ્રયમાં લઇ ગયા અને ઉદયન મંત્રીને સુપ્રત કર્યો. ત્યારે કુમારપાલે ઉદયન મ માટે આચાર્ય મહારાજને પૂછયું કે-' આ પુરૂષ કોણ સૂરિ મહારાજે કહ્યું-' એનું નામ ઉદયન છે એ મારવાડ દેશનો રહેવાસી છે, એ બહુજ ભાગ્યશાળી ધર્મી છે. રાજા સિદ્ધરાજે એને અહિંનો મંત્રી બનાવ્યો

પછી કુમારપાલે દુઃખથી કાયર થઇને આચાર્ય મ રાજને પૂછયું કે-' મહારાજ! મને કદિ સુખ પ્રાપ્ત થશે ત્યારે નિમિત્ત જોઇને સૂરિ મહારાજ બોલ્યા-' તમે ગભરા નહિ, તમારા દુઃખનો અવસર હવે લગભગ આવ્યો સમે તમને હવે નિશ્ચય ૧૧૯૯ ના માગશર વદી ૪ ને રવિવા દિવસે પુષ્ય નક્ષત્રમાં દિવસના ત્રીજા પહોરે રાજ્ય મળ

કરીશ અથવા પ્રાણ આપીશ. પણ ઉદ્યમ તો કોઈ રીતે ચૂકનાર નથીજ.' ત્યારે કૂટદેવ બોલ્યો–' જો તમે મારૂં નામ કાયમ રાખો, તો તમારૂં કામ સિદ્ધ કરી આપું.' રાજાએ દેવની એ માગણી કબુલ રાખી. પછી કિલ્લો તૈયાર થયો. ત્યારે મંત્રીઓએ આ કિલ્લાનું નામ ચિત્રકૂટ રાખ્યું, અને એજ નામથી આ નગર આબાદ કર્યું. અહીં ચોદ હજાર કોટ્યાધિપતિ રહેતા હતા. લક્ષાધિપતિઓને ઉપર રહેવાને જગા ન મલી, એટલે ચિત્રાંગદ રાજાની આજ્ઞાથી તેમણે નિચે તલાટીમાં અનેક મકાન તૈયાર કરાવ્યા. ચિત્રાંગદ રાજાએ અહીં લાંબા વખત સુધી રાજ્ય કર્યું. ત્યારપછી રાજાની વિશ્વાસપાત્ર બર્બરિકા નામે વેશ્યા ફૂટીને બીજા રાજાની સાથે મલી જવાથી અહીંનું રાજ્ય કાન્યકુબ્જ દેશના શંભશીલ રાજાના હાથમાં ગયું. અને એ કારણથી ચિત્રાંગદ રાજા કુવામાં પડીને મરણ પામ્યો.' એ પ્રમાણે મુનિના મુખથી ચિત્રકૂટની ઉત્પત્તિ સાંભળીને કુમારપાલ ત્યાંથી આગળ ચાલતાં સુકોશલ મુનિની ગુફાને જોઇ સુકોશલ મુનિની પ્રતિમાને તેણે નમસ્કાર કર્યા. ત્યાંથી કુમારપાલ આગળ ચાલતાં કનોજમાં આવ્યો. ત્યાં નગરની બહાર ઘણા આમ્રવૃક્ષો તેના જોવામાં આવ્યા. એટલે કુમારપાલે કોઇને તેનું કારણ પૂછતા એવો જવાબ મળ્યો કે—' અહીં આમ્રવૃક્ષોપર રાજાનો કર નથી.' તે સાંભળીને કુમારપાલે પ્રતિજ્ઞા કરી કે—' રાજા થયા પછી હું પણ એમજ કરીશ.'

પવિત્ર ધર્મ છે, એવા ધર્મથી અનેક જીવો મોક્ષ પામ્યા છે; પામે છે અને પામશે.'

ઇત્યાદિ દેશના ચાલતી હતી, એવામાં પૂર્વના સંકેત પ્રમાણે શિષ્યોએ નીચેથી પાટ ખેંચી લીધી તોપણ આચાર્ય મહારાજ અસ્ખલિત વચનધારાથી દેશના આપતા રહ્યા, તે જોઈને રાજા વિગેરેના મનમાં તર્ક-વિતર્ક થવા લાગ્યા કે—'આ શું સિદ્ધ છે? કે બુદ્ધ છે? બ્રહ્મા છે? કે ઈશ્વર છે? જો એમ ન હોય તો એમનામાં આવી શક્તિ ક્યાંથી હોય? દેવ બોધિ તો કદલીપત્રના આધારે અને તે પણ મૌનપણે રહ્યા હતા, મૌનથી પવન રોકવાનું બહુ સુગમતાથી બની શકે છે; પરંતુ આ સૂરિજી મહારાજની ક્રિયા તો લોકોત્તરજ છે.' એ પ્રમાણે ગુરૂમહારાજે પોતાના યોગબળથી દોઢ પહોરસુધી નિરાધાર આકાશમાં રહીને દેશના આપી. આ ચમત્કારથી કુમારપાલ રાજાનું મન અત્યંત પ્રસન્ન થયું. એટલે રાજા અંજલિ જોડીને બોલ્યો—'હે ભગવન્! આપના કળાકૌશલ્યની બરોબરી કરનાર, આ સમસ્ત જગતમાં બીજું કોઈ નથી. હવે આપ કૃપા કરીને આપના આસન ઉપર બીરાજમાન થાઓ.' ત્યારે ગુરૂમહારાજ આકાશથકી નીચે ઉતર્યાં અને રાજાને કહેવા લાગ્યા કે—'રાજન્! તમે મારી સાથે આવીને અમારી સભા તો જુઓ.' એમ કહીને રાજાને તેઓ ઉપાશ્રયના અંદરના ભાગમાં લઈ ગયા. ત્યાં સુવર્ણના આસનોપર બિરાજમાન આઠ મહા પ્રાતિહાર્યો સહિત, ચોસઠ ઇંદ્રોની શ્રેણીથી

સાંભળી હર્ષ પામતો અને ધર્મની અનુમોદના કરતો [illegible] પોતાના ઘરે ગયો.

અહીં શુભ મુહૂર્ત આવતાં મંત્રીએ જૂનું [illegible] દૂર કરાવીને નવું મંદિર બંધાવવાનું શરૂ કર્યું. [illegible] તે મંદિર તૈયાર થઈ ગયું. ત્યારે એક પુરુષે આવી[illegible] તેને વધામણી આપી. મંત્રીએ પ્રસન્ન થઈને તેને બત્રીશ [illegible] નાની જીભ આપી. ત્યારબાદ બીજા પુરુષે આવીને [illegible] કહ્યું—' મંત્રીરાજ ! મંદિરમાં ફાટ પડી ' આ વાત [illegible] ળીને મંત્રીએ તેને પ્રથમના કરતાં બમણું ઇનામ આપ્યું. [illegible] એમને કૌતુકથી પૂછ્યું—' સાહેબ ! આ શું ? '

મંત્રી—' મારા જીવતાં જ મંદિરમાં ફાટ પડી તે [illegible] થયું, કારણ કે હું તે ફરીથી તૈયાર કરાવી શકું' અને [illegible] [illegible] ખરે.

એમ કહીને મંત્રીએ શિલ્પીઓને બોલાવી મંદિર [illegible] નું કારણ પૂછ્યું. તેમણે કહ્યું કે— હે મંત્રીરાજ ! [illegible] [illegible] [illegible] છે, તે સહન [illegible] નથી. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે. [illegible] [illegible] [illegible] —' [illegible] [illegible] મંદિર [illegible] [illegible] [illegible] નથી.' [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે, માટે [illegible] [illegible] [illegible] છે, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

ઘોડીયો મળી. મંત્રિપુત્રે તે નગરનો કીલ્લો તોડી નાંખ્યો અને સર્વત્ર પોતાના સ્વામી કુમારપાલની આજ્ઞા પ્રવર્તાવી અને બધા નવા અધિકારી ત્યાં દાખલ કર્યા. પછી સાતસો કુંવારી સાલવીઓ (વણકરો) ને સાથે લઈને ચાહડ પાટણ આવ્યો, અને બહુજ હર્ષપૂર્વક રાજસભામાં આવીને તેણે રાજાને નમસ્કાર કર્યા. રાજાએ તેને બહાદૂર અને સ્વામિભક્ત જાણીને ભારે સન્માન આપ્યું. પણ તેની અતિ દાન દેવાની આદતને યાદ કરીને રાજાએ તેને કહ્યુ–' તમારામાં બધા ગુણો હોવા છતાં સૂક્ષ્મ વિચારની ખામી છે. નહિ તો તમે જે કામ કરી શકો છો, તે કામ હું કે મારો કોઈ પણ સેવક કરી શકે નથી ' આ વાત સાંભળતા મંત્રિપુત્ર ચાહડ જરા હસીને બોલ્યો–' મહારાજ ! આપ ઠીકજ કહો છો. તમે મારી જેમ ખરચ કરવાને સમર્થ નથી. કારણકે મારા શિરપર તો તમે સ્વામી છો, એટલે આપના બળથી હું મનમાનતો ખર્ચ કરું છું, પણ તમે કોના બળથી કરો ? ' ચાહડની આ વચન પટુતાથી રાજા પ્રસન્ન થયો અને મંત્રિપુત્રને રાજઘરટ્ટનો ઈલ્કાબ આપીને તેણે વિદાય કર્યો તેનો ચોથો ભાઈ સોલાક પણ બહુજ ચાલાક અને રાજભક્ત હતો. તેથી રાજાએ તેને સામંત મંડલીસત્રાગારનો ઈલ્કાબ આપ્યો હતો.

નિર્મંતમતિ કુમારપાલે શ્રી જિનેશ્વર પ્રભુની પૂજા, ગુરૂ મહારાજની ભક્તિ અને સ્વધર્મી વાત્સલ્ય વિગેરે શાસનોન્નતિકારક કાર્યો વિશેષ રીતે કરવા શરૂ કર્યાં.

એકદા જિનપૂજનમાં સાવધાન થતો રાજા, અનેક પ્રકારના પુષ્પોથી પ્રભુની અંગ પૂજા કરી, આરતી કરવા ભગવંતની સામે ઉભા હતા. તે વખતે અત્યંત સુંદર રીતે રચેલ આંગી જોઈને પણ પરમભક્ત તે રાજાને યથાર્થ આનંદ ન થયો, કારણ કે તેમાં પુષ્પોની ન્યૂનતા હતી. તેથી તે વિચાર કરવા લાગ્યો કે ' ચંદ્રના મંડલ સમાન મંદિર કરાવ્યું, પણ સર્વઋતુ સંબંધી ફૂલો વિના મારા મનનો ઉત્સાહ પૂરો ન થયો. અહો ! સર્વ સામગ્રી તો કોઈ પુણ્યવાનનેજ મળી શકે. મને ભાગ્યહીનને બધી અનુકૂલ સામગ્રી ક્યાંથી પ્રાપ્ત થાય ?'

કુમારપાલ રાજાની આવી એકાંત ભક્તિ જોઈ, શાસન દેવી આકાશમાં રહીને બોલી કે--' હે ચૌલુક્યપતિ ! તું લેશમાત્ર પણ ખેદ કરીશ નહિ. તારી શ્રદ્ધાને અભંગ રાખવા માટે નંદનવન સમાન બગીચો તૈયાર થઈ જશે.' એમ કહીને દેવી અદૃશ્ય થઈ ગઈ. પછી કુમારપાલે બહાર આવીને જોયું તો નંદનવન સમાન એક મનહર બગીચો નજરે ચડયો. તે બગીચાની ચોતરફ દેવતા ચોકી કરતા હતા. તેમાં સમયે સમયે ઉલ્લાસ પમાડનાર સર્વ ઋતુઓના પુષ્પો જોવામાં આવતા હતા. આથી કુમારપાલની ઈચ્છા સફલ થઈ. તે અત્યંત આનંદથી જિનપૂજા કરતાં પોતાના જન્મને કૃતાર્થ

ભવ બીજાની નોકરી કરવી પડે છે. ચોરી કરનાર પુરૂષ ભવમાં અવિશ્વાસ અને અનાદરનું પાત્ર થાય છે અને પર ભવમાં દરિદ્રતા તથા દુર્ગતિનાં દુઃખો ભોગવે છે. પરધન હ કરનારના દાન, શીલ, તપ અને ભાવ-બધા નિરર્થક થ છે. મારવા કરતાં પણ ચોરીમાં વધારે પાપ છે. કારણકે મ ાથી તો એક મરે છે, પણ ચોરીથી તો તે ધનની સા સંબંધ ધરાવનાર સમુદાયનો નાશ થવા સંભવ છે. ચોરી ત્યાગ કરવાથી રોહિણીયો ચોર દેવગતિને પામ્યો. એ દષ્ટાંત ધર્માભિલાષી પુરૂષે સદાકાલ પોતાની વસ્તુમાં સંતોષ રાખ પર વસ્તુની લાલચનો ત્યાગ કરવો જોઇએ.

કુલીન પુરૂષો પ્રાણાંતકષ્ટ આવતાં પણ પરધન હર અને પરસ્ત્રીગમન કરતા નથી. ધાન્યનો વેપારી જેમ દુકાળ ઇચ્છે છે, વ્યભિચારિણી વામા જેમ પતિના ઘાતને, વૈદ્ય જે ધનવંત રોગીને, નારદ જેમ કંકાસને, દોષગ્રાહી જેમ પ છિદ્રને અને ડાકણ જેમ બીજાના છળને જુએ અને ઇચ્છે છે તેમ રાજાઓ અપુત્રીયા ધનવાનના મરણને વાંછે છે.

૪ થું પરસ્ત્રીત્યાગ અને સ્વદારા સંતોષવ્રત.

ધર્માર્થી પુરૂષોએ પરસ્ત્રીનો સર્વથા ત્યાગ કરવો જોઇએ પરસ્ત્રીગમન કરવાથી જગતમાં અપકીર્ત્તિ, કુલનો ક્ષય અને દુર્ગતિગમન આદિ દુઃખદાયક ફળ પ્રાપ્ત થાય છે. પોતાની, પારકી, વિવાહિત અને કુંવારી એ ચાર [illegible] સ્ત્રીઓમાં પોતાની સ્ત્રીથી અતિરિક્ત સર્વ સ્ત્રી [illegible] પુરૂષે

પોતાની માતા અને બહેન સમાન સમજવી જોઇએ. જે પુરૂષ સ્વદારા સંતોષી થઈ, પરસ્ત્રીનો ત્યાગ કરે છે, તે સદા બ્રહ્મચારીની પંક્તિમાં ગણાય છે. વળી લૌકિક્તિ પણ એવી છે કે:—" एकाहारी सदाब्रह्मचारी, एकनारी सदा व्रति: " તેમજ ધર્મશાસ્ત્રોમાં પણ કહ્યું છે કે—

सतीनां गुणवदान्यानां, साधूनां ब्रह्मचारिणाम् ।
महिमानमिव द्रष्टुं, रविरायाति नित्यश: " ॥ १ ॥

અર્થ:—સતી સ્ત્રીઓ, ગુણવંત જનો, સાધુઓ અને બ્રહ્મચારી પુરૂષોનો મહિમા જોવાનેજ હોય નહીં ? તેમ સૂર્ય પ્રતિદિન ઉદય પામે છે.

જે ધર્મશીલ પુરૂષ મનથી પણ પરસ્ત્રીની ચાહના કરતો નથી, તેવા પુરૂષના પ્રભાવથી પૃથ્વી લોકને ધારણ કરી રહી છે. પરસ્ત્રી સંગની ઇચ્છા માત્ર કરવાથી પણ રાવણ જેવો નરકનો અધિકારી થયો હતો. માટે ભવભ્રમણની ભીતિ રાખનાર સુજ્ઞ જનોએ ભીષ્મપિતામહની વૃત્તિને ધારણ કરી સદા બ્રહ્મચર્ય પાળવું સર્વોત્તમ છે, છતાં તેમ ન બની શકે, તો કેવળ સ્વદારામાંજ સંતોષ માની પોતાના જીવનને પવિત્ર અને ધર્મમય બનાવવું જોઇએ.

૫ મું પરિગ્રહ પરિમાણ વ્રત.

જેનું મન, ધનમાં હમેશ લાગેલું છે, તે પુરૂષ

નિયમ હોવો જોઈએ કે—'હું વ્યાપારના કારણે અમુક યોજનથી વધારે નહિ જાઉં' વળી ચોમાસામાં ભૂમિ, ત્રસ-જીવોથી વ્યાપ્ત હોવાથી ધર્મકાર્ય વિના સર્વથા ગમનાગમન ન કરવું જોઈએ. કહ્યું છે કે—

"दयार्थं सर्वजीवानां, वर्षास्वेकत्र संवसेत्"

અર્થ:—ત્રસ-સ્થાવર જીવોની દયાની ખાતર વર્ષાકાળમાં એક સ્થાને વાસ કરવો જોઈએ.

પૂર્વે શ્રીનેમિનાથ સ્વામિના ઉપદેશથી કૃષ્ણ વાસુદેવે, ચોમાસામાં દ્વારિકા નગરીની બહાર ન જવાનો નિયમ લીધો હતો.

૭ મું ભોગોપભોગવ્રત.

જે વસ્તુ એકવાર ભોગવાય તે ભોગ અને વારંવાર ભોગવાય તે ઉપભોગ, ભોગમાં ભોજન, ફલ, પુષ્પ, ધુપ વિગેરે ગણાય છે. અને ઉપભોગમાં સ્ત્રી, વસ્ત્રાદિનો સમાવેશ થાય છે. પોતાની શક્તિ પ્રમાણે જે કાયમ નિયમ કરવો તે ભોગોપભોગ વ્રત કહેવાય.

દયાળુ મનુષ્યે બાવીશ અભક્ષ્ય અને બત્રીશ અનંતકાયનો ત્યાગ કરવો જોઈએ તથા શેષ ઉચિત વસ્તુઓનું પરિમાણ કરવું જોઈએ.

૮ મું અનર્થદંડ વિરમણ વ્રત.

આર્ત્ત અને રૌદ્ર ધ્યાન કરવું, જેનાથી હિંસા વિગેરે

૧૧ મું પૌષધોપવાસ વ્રત.

અષ્ટમી, ચતુર્દશી આદિ પર્વ દિવસોમાં અથવા જે દિવસે પોતાની ભાવના હોય, તે દિવસે આહારનો, શરીર સત્કારનો, મૈથુનનો તથા પાપ વ્યાપારનો ત્યાગ કરવો, તેને શાસ્ત્રકારો પૌષધવ્રત કહે છે. આ વ્રતમાં જેટલો વખત જાય છે, તેને વિદ્વાન જનો ચારિત્રનો કાલ કહે છે. એટલે તે દિવસે એક સંયમી સાધુ સમાન તે કહેવાય છે.

૧૨ મું અતિથિ સંવિભાગ વ્રત.

જે મહાત્મા સર્વ તિથિ અને લૌકિક પર્વોનો ત્યાગ કરી દીક્ષાનો સ્વીકાર કરે છે, તે અતિથિ કહેવાય છે અને બીજા ભિક્ષુક કે અભ્યાગત કહેવાય છે. તેવા અતિથિ–સાધુઓને શુદ્ધ અન્ન પાણી આપવું–તે અતિથિ સંવિભાગવ્રત કહેવાય છે, સાધુ મુનિરાજનો યોગ હોય તો ગૃહસ્થ શ્રાવકે તેમને શ્રદ્ધા અને સત્કારપૂર્વક આહાર વહોરાવીને પછી પોતે ભોજન કરવું ઉચિત છે. સાધુના અભાવે સાધર્મી બંધુની ભક્તિ કરવી.

હે રાજન્ ! જે મોક્ષાર્થી ભવ્ય પ્રાણી, આ બાર વ્રતોનું સેવન અને પાલન કરે છે, તે અવશ્ય આ સંસાર–સાગરને તરી જાય છે. ”

એ પ્રમાણે શ્રી ગુરૂ મહારાજના મુખથી ધર્મનો સાર શ્રવણ કરી ચૌલુક્યમણિ શ્રી કુમારપાલ રાજાએ સમ્યક્ત્વ મૂલ

પ્રતિબોધ કર્યો કે—' પંચેંદ્રિય પ્રાણીનો વધ કરવાથી મનુષ્ય નરકગામી થાય છે અને ત્યાં તેને અનંત દુઃખો ભોગવવાં પડે છે.' એમ સમજાવીને મેં તેને મહા પાપથી બચાવ્યો. પછી મને પોતાનો જમાઈ અને ધર્મદાતા સમજી તે વિદ્યાધર પોતાના વિમાનમાં બેસારીને મને અહીં મૂકી ગયો છે. આપની સામે ઉભી છે, તે એ વિદ્યાધરની પાતાલચંદ્રિકા નામે પુત્રી છે. "

આ અદ્ભુત વૃત્તાંત સાભળી રાજા ચકિત થઈને બોલ્યો—' કુબેરદત્ત ! તમે બીજાના પ્રાણોની રક્ષા કરવા પોતાના પ્રાણની પણ દરકાર ન કરી, કલ્યાણી સ્ત્રી પ્રાપ્ત કરી, માંસાહારી રાજાને ધર્મી બનાવ્યો અને પાછા ક્ષેમ કુશલે ઘરે આવ્યા. આથી તમે સંસારમાં શું શું લાભ ન મેળવ્યો ? તમારા જેવા પુણ્યાત્માઓને ધન્ય છે.' એ પ્રમાણે કુબેરદત્તની પ્રશંસા કરી રાજા પોતાના સ્થાન તરફ ચાલ્યો. કુબેરદત્ત રાજમહેલ સુધી રાજાની સાથે ગયો, પછી સ્વસ્થાને આવીને આનંદથી તે પોતાનું જીવન વ્યતીત કરવા લાગ્યો.

કુમારપાલ રાજાએ રાજ્યપ્રાપ્તિની પહેલાંજ આચાર્ય મહારાજ પાસે પરનારી સહોદર વ્રત લીધું હતું. બાર વ્રત લીધા પહેલાં રાજાની અનેક રાણીઓ હતી, પણ વ્રત ગ્રહણ કર્યા પછી એક ભોપલદેવીજ વિદ્યમાન હતી. બીજી બધી મરણ પામી હતી. રાજાને વિષયવાસના અલ્પ હોવાથી એકજ રાણીથી તે સંતુષ્ટ હતો. વળી વર્ષાકાલના ચાર મ-

દિનો તે સર્વથા નિવિધ બ્રહ્મચર્ય પાળતો હતો. કેટલાક વર્ષ પછી ભોપલદેવી પણ મરણ પામી. એટલે રાજાએ સંપૂર્ણ સાર્વત્રિક બ્રહ્મચર્ય વ્રત ધારણ કરી લીધું.

પંચમા પરિગ્રહ પરિમાણ વ્રતમાં રાજાએ છ ક્રોડ સોનૈયા, નવ ક્રોડ રૂપીયા ૧૦૦૦ રત્ન, ૫ લાખ ઘોડા, ૧૦૦૦૦ ઉંટ, ૧૦૦૦ હાથી, ૮૦૦૦૦ ગાય, ૫૦૦ ઘર, ૫૦૦ બજાર, ૫૦૦ ગાડાં—એટલો સામાન્ય પરિગ્રહ રાખ્યો હતો. તેમજ સૈન્યમાં ૧૧૦૦ હાથી, ૫૦૦૦૦ રથ, ૧૧૦૦૦૦૦ ઘોડા. ૧૮૦૦૦૦૦ પાયદળ—એ કરતાં વધારે ન રાખવાનો નિયમ તેણે લીધો હતો.

છઠ્ઠા વ્રતમાં ચોમાસાની મોસમમાં પાટણના કોટની બહાર ન જવાની અને નગરમા પણ દેવ, ગુરૂના વંદન પૂજન વિના વ્યર્થ ન ફરવાની તેણે પ્રતિજ્ઞા કરી હતી. રાજાના આ નિયમની ખબર ચોતરફ ફેલાઇ ગઇ હતી. તેથી ગીજનીનો શિકંદર બાદશાહ ચોમાસાની મોસમમાં ત્યાં લડાઈ કરવા આવ્યો. તેનો એવો ઇરાદો હતો કે—' રાજા ચોમાસામાં પોતાની ફોજ લઇને સામે નહિ આવે અને તેથી મારો દાવ લાગી જશે.' એ સમાચાર જ્યારે કુમારપાલ રાજાના સાંભળવામાં આવ્યા, ત્યારે તેને ભારે ચિંતા થઇ પડી. પોતાના થોડા પરિવારને સાથે લઇને તે ગુરૂ મહારાજ પાસે આવ્યો અને બધી વાત તેણે કહી સંભળાવી. ત્યારે આચાર્ય મહારાજે કહ્યું—' તમે લેશ પણ ચિંતા ન કરો. ધર્મ પોતેજ તમારૂ

નીશ પ્રકારનું તે સ્મરણ કરતો હતો, દશમા દેશાવકાશિક વ્રતને પણ તે ઉપયોગપૂર્વક ત્રિકરણ શુદ્ધિથી આરાધતો હતો. ૧૧ મા પૌષધવ્રતમાં તે રાજા, સર્વ પર્વોમાં ઉપવાસ કરતો અને ઉપવાસના દિવસે તથા રાત્રે સર્વથા નિદ્રા ન કરતા ધર્મ કથામાં તે પોતાનો બધો વખત વ્યતીત કરતો હતો, તથા રાત્રે કાયોત્સર્ગમાં રહેતો અને તેમ ન બને તો શયનાસને બેસીને પ્રાણાયામની ક્રિયા કરતો હતો.

બારમા વ્રતમાં કુમારપાલ રાજાએ પોતાના રાજ્યમાં રહેનારા શ્રાવકોનો ૭૨ લાખ રૂપીયાનો કર સર્વ સાધારણ રીતે માફ કર્યો હતો તે ઉપરાંત તેણે આભડશેઠને હુકમ કર્યો હતો કે—'જે કોઈ શ્રાવક ગરીબ હાલતમાં તમારી પાસે આવે, તેને ૧૦૦૦ સોના મહોર આપવી. એક વર્ષમાં જેટલી રકમ થાય, તે મારા ખજાનામાંથી તમારે લઈ લેવી.' એક વર્ષ પછી જ્યારે તેણે હિસાબ મગાવ્યો, ત્યારે એક કરોડ રૂપીયા થયા. શેઠને તે રકમ આપવા માટે રાજાએ ખજાનચીને આજ્ઞા કરી, પરંતુ શેઠે તે રૂપીયા લેવાનો ઇન્કાર કર્યો. ત્યારે રાજાએ પૂછ્યું—'મારી આજ્ઞાથી ખર્ચેલ રકમ તમે કેમ લેતા નથી?' શેઠ બોલ્યો—'હું સાધર્મિવાત્સલ્યનો લાભ લેવા ઇચ્છું છું.' રાજાએ કહ્યું—'તેમ કરવાથી મારૂં બારમું વ્રત કલંકિત થાય છે. માટે એ લાભ હું કોઇને આપી શકતો નથી.' એટલે રાજાના અત્યાગ્રહથી શેઠને રૂપીયા સ્વીકારવા પડ્યા.

કરવાને તૈયાર થયો, ત્યારે ગુરૂમહારાજે તેનો હાથ પકડી
કહ્યું –' બસ, તમારૂં પાપ દૂર થઇ ગયું.' તો પણ ધર્માનુ
રાજાએ શ્રેણીબંધ બત્રીશ મંદિર બંધાવ્યા. તેમાં ચોવીશ
માન તીર્થંકરની, ૭ વિહરમાન જિનની મૂર્તિઓ, રોહિ
સમવસરણ, અશોકવૃક્ષ અને ગુરૂપાદુકાની સ્થાપના કરી

એકદા ચૌલુક્યપતિ કુમારપાલ સપરિવાર ગુરૂમહ
જને વંદન કરવા ગયો, તે વખતે શ્રી ગુરૂમહારાજ અજિ
નાથ સ્વામીની સ્તુતિ કરતા હતા. રાજાએ મારવાડપર જ
ચડાઇ કરી હતી, ત્યારે રસ્તામાં તારંગાજી પર્વત જો
હતા, સૂરિજીને તે પર્વતનો મહિમા પૂછતા, તેમણે કહ્યુ
' રાજન ! એ પર્વત પરમ પવિત્ર છે. અહીં અનંતા મુનિ
સિદ્ધિપદને પ્રાપ્ત થયા છે માટે એ તીર્થનો મહિમા શત્રુંજ
મહાતીર્થ સમાન છે. એ પ્રમાણે સાભળી રાજાએ તારંગા
પર્વતપર ૨૬ હાથ ઉંચો પ્રાસાદ બંધાવ્યો. તેમા ૧
અંગુલ પ્રમાણ, શ્રી અજિતનાથ સ્વામીની પ્રતિમા પધરા
વળી ખંભાતમા શ્રી હેમચંદ્રસૂરિના દીક્ષા સ્થાનપર તે
એક વિશાલ મંદિર બંધાવ્યું. તેમા રત્નમયી વીરપ્રભુની
તિમા અને સુવર્ણમય ગુરૂપાદુકાની સ્થાપના કરાવી

કોઇવાર ગુરૂવંદન કરવા જતાં રાજાએ રસ્તામા એ
વિશાલ મંદિર તૈયાર થતું જોયું. તે જોઇને રાજા અંદર ગયે
તે મંદિરને બંધાવનાર બાહડ મંત્રી તરત રાજાની સન્મુ
આવ્યો અને સાથે આવીને તેણે રાજાને સંપૂર્ણ ચૈત્ય બત

તાડના વૃક્ષો, હતાં તેની ચંદન-બરાસથી તેણે પૂજા કરી અને શ્રદ્ધાપૂર્વક કહ્યું કે-' જો જૈનધર્મ પર મારો પરિપૂર્ણ આદર હોય તો, તમે શુષ્ક તાડવૃક્ષો સુકોમળ થઈ જાઓ.' એમ કહીને રાજા પોતાના સ્થાનપર આવ્યો અને તે રાત્રિ તેણે કેવળ ધર્મધ્યાનમાં જ વ્યતીત કરી. ધર્મપ્રિય રાજાની શ્રદ્ધાના પ્રભાવથી શાસનદેવીએ તે સર્વ તાડવૃક્ષોના પત્રોને કોમળ કરી દીધા. આ બનાવની ખબર પડતાં રાજા બહુજ પ્રમોદ પામ્યો. પછી તાડપત્રો મંગાવીને તેણે ગુરૂ મહારાજને ભેટ કર્યા. એટલે સૂરિજીએ આશ્ચર્યપૂર્વક પૂછ્યું-' રાજન્! આ શું?' ત્યારે રાજાએ સભા સમક્ષ બધો વૃત્તાંત કહી સંભળાવ્યો. તે સાંભળતાં બધા જનો આનંદ પામ્યા. તે વખતે ગુરૂ મહારાજે પણ રાજાની અને જૈનધર્મની સ્તુતિ કરી તથા પ્રસન્નતાપૂર્વક આશીર્વાદ આપ્યો કે-' તમારા જેવા ધર્માનુરાગી પૃથ્વીમાં સદાકાળ જયવંત રહો.' ગુરૂ મહારાજના આશીર્વાદ તથા શિક્ષા વચનોને અત્યંત હર્ષથી સ્વીકારી શ્રીજિનશાસનના અપૂર્વ પ્રભાવને શ્રવણ કરતાં રાજાએ ઘરે આવીને આનંદપૂર્વક પારણું કર્યું.

એક દિવસે આચાર્ય મહારાજ ધર્મદેશના આપતા હતા. તે વખતે ત્યાં આવેલા પરદેશી શ્રાવકોએ સુવર્ણના પુષ્પોથી ગુરૂ મહારાજના ચરણની પૂજા કરી, તે જોઈને રાજાએ તેમને પૂછ્યું-' તમે કોણ છો અને ક્યાંથી આવો છો?' તેઓ બોલ્યા-' અમે પરદેશી શ્રાવકો છીએ પૂર્વકાલમાં

ઈ કે જંતુને કોઈ અત્યંજ પણ મારી શકશે નહિ. ત્યારથી શિકારનો નિષેધ થતાં મૃગલા વિગેરે વનવાસી નિર્ભય થઈને વનમાં વિચરશે. વળી તે રાજા પોતાના જળચર, સ્થળચર અને ખેચર પ્રાણીઓના રક્ષણને મારો પટહ ફેરવશે, જેઓ જન્મથી માંસાહારી હશે, તેની આજ્ઞાને આધીન થઈને માંસની કથાને પણ વિ-સરી જશે. વાસુદેવ શ્રાવકો પણ જે મદ્યનો ત્યાગ ન કરી તે મદ્યને નિર્દોષાત્મા તે રાજા સર્વત્ર અટકાવશે. પૃ-થ્વીપર તે મદ્યનો એવી રીતે નિરોધ કરશે કે જેથી કુંભાર પાત્રો પણ ઘડશે નહિ. સદા મદ્યપાન કરવાથી થતી તેની અટકવાથી મદ્યપાનનો ત્યાગ કરનારા લોકોની સંવૃદ્ધિ પામશે. પૂર્વે નલાદિક રાજાઓ જુગારનો ત્યાગ શકયા નહોતા; પણ કુમારપાલના રાજ્યમાં તેનું નામ નહિ રહે. તે રાજા પ્રાયે દરેક ગામ અને નગરમાં જિન રો કરાવીને આ પૃથ્વીને અલંકૃત કરશે. તે વિવિધ ઓમાં દાનો આપીને જગતને ઋણરહિત બનાવશે.

એકદા શ્રીગુરૂના મુખથી કપિલઋષિએ સ્થાપન કરેલ ધુળમાં ગુપ્ત રહેલ તે પ્રતિમાનો વૃત્તાંત રાજા સાંભ એટલે— 'ધુળનું સ્થાન ખોદાવી, વિધ્ધ પાવની પ્રતિ ને હું લઈ આવીશ.' એવો તે મનોરથ કરશે તે વખતે પોતાના મનનો ઉત્સાહ અને બીજા પણ સારા નિમિત્તોને ઈ— 'પ્રતિમા જરૂર પ્રાપ્ત થશે.' એવી રાજાને ખાત્રી થશે.